

BACHELOROPPGAVE

Straffereaksjoner mot ungdom

av

Gjermund Veka
Sosialt arbeid, Bachelorstudium
SOS5-302
Mars 2011

Innhold

1.0 Innledning.....	3
1.1 Oppbygging og avgrensing.....	3
2.0 Metode.....	4
2.1 Hva er alvorlige adferdsvansker?	6
2.2 Hvem er de unge lovbyterne?	6
3.0 Tilbakeblikk på lovverket.....	8
4.0 Mellom straff og behandling:	9
4.1 Fokuset på rehabilitering av ungdom	9
4.2 Barnas beste.....	10
4.3 Regler for arrestasjon og fengsling av unge lovbytere.....	11
4.4 ”Prisonisering”	12
4.5 Tvangsplassering	13
4.6 Varetekt	13
4.7 Midlertidig tvang – I barnevernets varetekt	15
5.0 Alternative straffereaksjoner	17
5.1 “Oppfølgingsteam for unge lovbytere”	17
5.2 Konfliktråd	18
5.3 Samfunnsstraff.....	19
5.4 Ungdomskontrakter	20
5.5 Elektronisk kontroll – Fotlenkesoning.	20
5.6 Ungdomsfengsler.....	21
6.0 MultifunC	23
7.0 Avslutning	25
Kildeliste.....	27

1.0 Innledning

Tema for min oppgave er ”unge lovbytere.” Dette temaet har jeg valgt blant annet på bakgrunn av hendelsene som har vært i forbindelse med ”barnevernsbandens” herjinger på Sørlandet den siste tiden (www.vg.no). Grunnen til at jeg mener at dette temaet er aktuelt for meg som fremtidig sosionom, er at måten disse ungdommen blir behandlet på kan ha påvirkning på resten av deres livsløp. Et eksempel på en slik diskusjon er om et opphold i fengsel i en alder fra 15-18 år er verre enn et tilsvarende opphold i lukket barnevernsinstitusjon. Profesjonen vi jobber innenfor er en del av hverdagen til disse ungdommene. Vi er med på å gi mening i hverdagen deres, og vi kan være med å skape et bidrag til en bedre form for soning for unge lovbytere. Kanskje et samarbeid mellom foreldre, politi, barnevern, skole, helsevesen, domstoler og kriminalomsorgen er veien å gå for å få disse ungdommene ut av hjelpeapparatet. Regjeringen ønsker et tettere samarbeid mellom velferd og justispolitikken, og et samarbeid mellom de innstansene som er i kontakt med unge lovbytere. Regjeringen ønsker en gjennomgang av straffeloven og barnevernloven for å få til en slik endring (NOU 2008:15).

Min problemstilling ut ifra disse tankene er:

Hvem er de unge lovbyterne, og hvilken form for straffereaksjon er riktig å bruke på disse ungdommene?

1.1 Oppbygging og avgrensing

Det å skrive om ungdomskriminalitet generelt fører til at jeg kommer inn på lovbrudd som ikke er relevant for min oppgave. Av den grunn velger jeg å se vekk fra de ungdommene som blir dømt for trafikkforseelser og fokuserer i stedet i hovedsak på voldskriminalitet, vinningskriminalitet og narkotikakriminalitet. Jeg har tenkt å ta for meg ungdommer mellom den kriminelle lavalder (15 år) og myndighetsalderen (18 år). Dette fordi barn under 15 år ikke kan straffes. Det følger av straffeloven (1902) § 46 at ”ingen kan straffes for handling foretatt før det fylte 15 år”. Påtalemyndigheten kan likevel etterforske saker hvor mistenkte er under 15 år, jfr. straffeprosessloven (1981) § 224. Imidlertid vil mindreårige under 15 år ikke kunne tiltales for et mulig begått brudd på straffeloven, og kan dermed heller ikke fengsles. Jeg har valgt å ikke skille mellom kjønn eller etnisitet i oppgaven.

Oppgaven begynner med en kort beskrivelse av tema og problemstilling for oppgaven. I metodedelene tar jeg for meg hvilken retning innen samfunnsvitenskapelig metode jeg har valgt. Valg av litteratur og en kort kildekritikk følger før jeg avslutter innledning og metodedelene med noen grunnleggende definisjoner rundt problemstilling. En gjennomgang av historien til norsk kriminallovgivning fra slutten av 1800-tallet og frem til nå er med på å belyse viktig informasjon om bakgrunnen av de valgene jeg har tatt i forhold til innholdet i hoveddelen.

I hoveddelen av oppgaven skal jeg ta for meg alternative straffereaksjoner i forhold til unge lovbrøyttere. Her kommer jeg inn på stortingsmeldinger og NOU'er som tar for seg hvordan Norge tar seg av unge lovbrøyttere i dag, om dette fungerer og hva som kan bli bedre i fremtiden. Jeg kommer til å ta for meg forslagene som har kommet frem i politiske diskusjoner. Som en avslutning vil jeg komme med noen tanker om hvordan andre lands arbeid med samme type problematikk kan brukes i Norge.

2.0 Metode

Denne oppgaven er en litteraturstudie, og oppgaven er derfor basert på kunnskap fra bøker og andre skriftlige kilder. I oppgaven bruker jeg både primær og sekundærlitteratur. Primærlitteratur er litteratur som er samlet inn av forskeren selv, mens sekundærlitteratur er en forskers tolkning av andre forskeres studier. En kombinasjon av min problemstilling, og at det er mye god litteratur rundt feltet dannet grunnlaget for valget av litteraturstudie som er en kvalitativ metode i oppgaven. Når man bruker litteraturstudie velger man å gå dypere inn i litteraturen på en mer systematisk måte. Dette for å få en bedre oversikt og en bedre innsikt av temaet jeg ønsker å skrive om (Dalland 2007).

Det er mye stoff å velge i når man skriver om unge lovbrøyttere. Dette blir en utfordring når man skal finne stoff som er mest aktuell til å belyse problemstillingen. Jeg har valgt å knytte mye av oppgaven til Stortinget og regjeringen sitt arbeid med unge lovbrøyttere. Her har jeg tatt for meg stortingsmeldinger, Norske Offentlige Utredninger (NOU), og handlingsplaner. Dette var nødvendig for å forstå hvordan tilbudet Norge har, påvirker utfallet til risikoutsatte ungdom.

Bakgrunnen for Stortingsmelding nr.37 (2008). Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn ligger i Soria Moria-erklæringen. Soria Moria-erklæringen peker på områder hvor det er behov for reformer i kriminalomsorgen. Noen av disse reformene har jeg tatt for meg som gode alternative straffereaksjoner som virker.

NOU 2008:15. om *Barn og straff* (2008) skrevet av Justis og Politidepartementet beskriver dagens behandlings- og reaksjonssystem og peker på styrker og svakheter. Det blir også tatt opp alternative tiltak til fengsel og varetekt for unge lovbyggere. For å begrunne nye tiltak tar den opp historien til norsk lovverk, noe jeg har hatt veldig godt nytte av i oppgaven.

En av handlingsplanene jeg har hatt god nytte av i oppgaven er *Sammen mot barne- og ungdomskriminalitet (2005-2008)* utgitt av Justis- og politidepartementet. Handlingsplanen tar for seg forebygging av ungdomskriminalitet og hvilke tiltak som er aktuelle i dette arbeidet. Ved å bruke en slik handlingsplan har det blitt lettere å få et innblikk i hva regjeringen mener om ungdomskriminalitet, og hvordan det kan motarbeides.

Det er ikke gitt at bøkene som omhandler ungdomskriminalitet er gode selv om forfatterne er kjent. Her kommer en oversikt over de bøkene jeg har brukt mest i oppgaven.

”Mellom straff og behandling” (2006) av sosiolog og forsker Sturla Falck er primærlitteratur, og er en bok jeg har hatt stor nytte av i oppgaven. Boken problematiserer tvangsplassering i institusjon av ungdommer med alvorlige atferdsvansker.

Juristen og kriminologen Ragnar Hauge har skrevet boken ”Straffens begrunnelser” (1996), hvor han, blant annet tar for seg det historiske bakteppe til hvem den unge lovbyggere er og har vært gjennom tidene.

Thomas Mathiesen er professor i rettsosiologi ved Universitetet i Oslo. I boken ”Kan fengsel forsvares?”(2007) konkluderer Mathisen med at det er ingen teorier som kan forsvare fengsel. Med bakgrunn i den boken ønsker forfatteren å bygge ned det norske fengselsvesenet.

Kjersti Ericsson, tar i boken *Forsømte eller forbryterske?: barnevern og kriminalitetskontroll i etterkrigstida* (2005), for seg et historisk tilbakeblikk på samfunnets håndtering av unge lovbrøyttere fra andre verdenskrig og frem til i dag. Ericsson veksler mellom å se på samfunnets tiltak over unge lovbrøyttere, og de unge lovbrøytterne generelt.

2.1 Hva er alvorlige adferdsvansker?

Definisjonen av alvorlige adferdsvansker vil være ulike i de forskjellige instansene som skal ta hånd om ungdommen. Det er i hovedsak tre instanser som tar seg av ungdom med alvorlige adferdsvansker; det psykiatriske behandlingsapparatet, justissektoren eller barnevernet. Hvem som endrer opp med å ta seg av disse ungdommene er avhengig av alvorret av adferden, og hvordan denne adferden blir definert. (Falck, 2006)

I psykiatrien, som bygger tiltakene sine på behandlingsfaglige vurderinger, benyttes det forskjellige internasjonale diagnosesystem for å definere hva som betegnes som alvorlige adferdsproblemer. Justissektoren, som legger strafferettslige vurderinger til grunn, knytter definisjon til handlinger som er forbundet med straff i følge lovveket. I den nye loven om barnevernstjenester fra 17. juli 1992, som gjelder for ungdom over 12 år, finnes det noen kriterier for at ungdommen skal falle innenfor kategorien ungdom med alvorlige adferdsvansker. I følge barnevernloven §4-24 er disse kriteriene følgende:

- ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet
- ved vedvarende misbruk av rusmidler eller
- på annen måte.

Et barn kan ha adferdsproblemer av mindre alvorlig art uten å komme inn under nevnte kriterier. Da vil de ikke komme under betegnelsen alvorlige. (Falck, 2006)

2.2 Hvem er de unge lovbrøytterne?

Innenfor psykologien har Sigmund Freud (1865-1939) og psykoanalysen vært med å påvirke hva som anses å være årsaksforklaringene til at folk blir kriminelle. Freud mente at hovedforklaringen var hendelser fra individets barndom. Den engelske psykologen Cyril L. Burts (1883-1971) mente at kriminalitet var et resultat av en rekke forhold som blant annet

miljømessig fattigdom, konflikter i familien og dårlig oppdragelse. Fysiologiske forhold som for tidlig pubertet, sykdommer og psykologiske forhold som traumatiske opplevelser, og andre påvirkninger. Både den psykodynamiske og den samfunnsvitenskaplige kriminologien har hatt ulike utgangspunkt i forklaringen av kriminalitet. Den samfunnsvitenskaplige retningen med blant annet Chicagoskolen¹ i spissen mente at miljømessige og samfunnsmessige årsaker lå bak kriminaliteten. Chicagoskolen la frem en teori om at kriminaliteten oppsto i bestemte områder i byer. De mente at man kunne tegne opp sirkler som lå på utsiden av hverandre fra bykjernen og utover i distriktene. Man kunne da se at kriminaliteten var mest konsentrert i den indre sirkelen og at den gradvis avtok utover i sirkelen. Chicagoskolen mente derfor at kriminaliteten ikke kunne tilbakeføres til arvelige faktorer hos enkelte familier. Kriminaliteten var stabil tross endringer i befolkningen. Det var altså nabolaget, og det bestemte sosiale miljøet, som preget nabolaget som var bestemmende for kriminaliteten. Både den psykodynamiske og den samfunnsvitenskaplige retningen har hatt to forskjellige utgangspunkt for sine teorier, men de har kommet frem til det samme resultatet. ”Kriminaliteten oppsto som et resultat av de sosiale påvirkningene individet hadde vært utsatt for, og var bare i liten grad noe som kunne tilbakeføres til arvelige eller medfødte kjennetegn ved individet” (Hauge 1996, s:252).

De som faller under kategorien unge lovbrøyttere har i følge nyere forskning likevel som oftest en trøblete og problematisk bakgrunn. Det er derfor ikke bare tilfeldig hvem som utvikler problematiske adferdsmønstre. Forskning viser at hos 20 prosent av de høyaktive lovbrøytterne hadde én av eller begge foreldrene selv vært siktet for minst ett lovbrudd. Studier viser videre at det er en noe høyere forekomst av kriminalitet i lave sosioøkonomiske grupper. Av de mest aktive lovbrøytterne, har bare 10 prosent foreldre med utdanning på universitetsnivå. Dette temaet er nærmere belyst i St.meld. nr.37 (Justis og Politidepartementet 2008).

Likhetstrekk som kan finnes i denne gruppen kan være en oppvekst preget av flytting, skillsmisse, omsorgsvikt, rusmiddelbruk hos foreldrene, seksuelt misbruk, vold, og kriminalitet. Dette er med på å påvirke disse ungdommenes liv utenfor husets fire vegger. Det er ikke alle ungdommer som har opplevd omsorgssvikt som utvikler et problematisk

¹ Sosiologers og kriminologers studier av gjeng- og ungdomskriminalitet har tatt utgangspunkt i Chicagoskolen. Studiene har hovedvekt på subkultur, sosial klasse, kjønn og etnisitet (Korsnes, Andersen, Brante 2004)

adferdsmønster. Omsorgsvikt vil allikevel gi en økt risiko for utvikling av problematiske adferdsmønstre. I tillegg kan omsorgsvikt føre til psykiske problemer for de barna som blir utsatt (Falck 2006).

Av ungdommene som får problemer, kan problemene handle om å tilpasse seg omgivelsene rundt. Høyt aggresjonsnivå og sosial avvising fra jevnaldrende i barneskolealder kan føre til problemer med å passe inn på skolen. Mange av ungdommene begynner tidlig med skulking. Adferden disse ungdommene viser har i stor grad vært med på å legge grunnlaget for hvordan samfunnet møter dem. I sakene som handler om ungdommens adferdsvansker er fokuset i all hovedsak kun på ungdommen, og ikke på foreldrene sin omsorgsevne. Når disse ungdommene har passert 12 år, vil samfunnet slutte å se på disse som et barn, og vil i stedet se dem som ungdommer som skal plasseres i institusjon for å ta ansvar for egne handlinger. Adferdproblemer er som oftest en konsekvens av omsorgsvikt i hjemmet. Falck mener at dette perspektivet sjeldent vil bli tatt hensyn til i saker der ungdom har blitt tatt for kriminelle handlinger. Hadde fokuset på disse sakene vært på en eventuell omsorgsvikt fra foreldrene sin side, ville foreldrene i større grad blitt stilt til ansvar, og barna hadde i større grad fått behandling i stedet for straff (Falck 2006).

3.0 Tilbakeblikk på lovverket

I 1896 ble den kriminelle lavalder satt til 14 år. Tidligere hadde Norge to lavalder, én absolutt lavalder ved fylte 10 år, og en lavalder mellom fylte 10 og 15 år. Den sistnevnte var slik at barn slapp unna med mindre alvorlige hendelser, men de måtte straffes for alvorlige hendelser hvor barnet, ifølge retten, hadde innsett alvoret i handlingen. I lov av 6. Juni 1896 om behandling av forsømte barn (vergeloven), ble det slått fast at oppdragelse, og ikke straff, skulle være det prinsipale middelet overfor barnekriminalitet. Dette var den første barnevernloven i Norge (NOU 2008:15).

Den 1. juni 1928 ble lov om oppdragende behandling av unge lovbrytere (arbeidsskoleloven) vedtatt, men på grunn av mangel på en passende anstalt trådte loven først i kraft 1. september 1951. Denne loven rettet seg derimot mest mot ungdom mellom 18 og 23 år og ville derfor ikke hatt innflytelse på den kategorien jeg tar for meg (ibid).

Lov av 17. juni 1953 om barnevern understreket enda sterkere enn tidligere at inngrep overfor kriminelle barn var et ledd i den sosiale omsorgen og ikke en del av strafferettspleien. For kriminelle i alderen 14 til 18 år skulle det derfor gis påtaleunntatelse samtidig som at saken skulle føres over til barnevernet (St.meld.nr.20 2005-2006). I 1950 årene var det en stor økning i ungdomskriminaliteten. Heller ikke på denne tiden var det lett å se forskjellen på hva som var barnevern og hva som var straff. Det var uklart hva som var barnevernets oppgave i forhold til de unge lovbrysterne. Dette førte til at straffelovrådet fikk i oppdrag å drøfte nye lovforutsetninger for ungdomskriminaliteten. Det var en felles oppfatning om at det trengtes en mer effektiv reaksjon mot ungdomskriminalitet (Ericsson 2005).

I lov av 9. april 1965 om strafferettslig tiltak mot unge lovbryster ble det innført to nye straffereformer: ungdomsfengsel og ungdomsarrest. Loven om ungdomsarrest ble ikke iverksatt. Ungdomsfengsler avløste ordningen med arbeidsskole. Lov om strafferettslige tiltak mot unge lovbryster trådte i kraft 1. februar 1966 (Hauge 1996). Mens arbeidsskoler ble sett på som oppdragende tiltak uten strafferettslig karakter, ble ungdomsfengsler karakterisert som straff. Dom på ungdomsfengsler ble fortsatt oppfattet som strengere enn normalreaksjonen den domfelte ellers ville ha fått. I følge tall om tilbakefall så det ikke ut til at ungdomsfengsler ga noe bedre resultat enn vanlig fengselsstraff. Denne loven ble opphevet 4.april 1975. Den kriminelle lavalder ble hevet til 15 år, jf. Lov 12. juni 1987 nr.51. Loven trådte i kraft 1. januar 1990 (NOU 2008:15)

4.0 Mellom straff og behandling:

4.1 Fokuset på rehabilitering av ungdom

Når en ser tilbake på historien er mange enig om at fengsel som institusjon ikke har fungert rehabiliterende for de innsatte. Her er det viktig å få frem at det er forskjell på rehabiliteringseffekten i lukkede og åpne institusjoner. De lukkede institusjonene er mer uegnet for rehabilitering. En ser også i dag at fengsler ikke fungerer så rehabiliterende som fengselsvesenet gir uttrykk for. Et argument for dette er at fengselet i større grad har fokus på samfunnsvern og ikke på selve individets rehabilitering. Søkelyset har altså gått fra *individets adferd* til *samfunnets velferd*. Samfunnet skal, ifølge denne tankegangen, beskyttes uansett om fangen blir rehabilitert eller ikke (Mathiesen 2007).

Allerede i 1648 startet Frankrike opp egne åpne ungdomsanstalter som skulle virke rehabiliterende for kriminell ungdom under 25 utenfor fengselet. Helt siden de første anstaltene for rehabilitering har rammene for rehabiliteringen vært arbeid, skole, moral, og disiplin. Disse komponentene har fulgt rehabiliteringen gjennom historien selv om det gjennom tidene har vært lagt mer trykk på enkelte av komponentene (Mathiesen 2007). På 1950 og 60 tallet ble behandling sett på som framtidshåpet. På slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet ble denne tankegangen kritisert og straff blir igjen sett på som rett behandlingsmåte. Når verken ren bruk av behandling eller ren bruk av straff viste seg å fungere, ble en sammenblanding av straff og behandling sett på som en fremtidig løsning. Bruk av tvang alene som et strafferettslig tiltak mot barn blir ofte sett som et negativt tiltak, men hvis man kombinere tvangen med barnevernrettede tiltak blir straffens betydning av bruk av tvang kamuflert i behandlingsapparatet egne premisser. Helt fra 70-tallet har det vært diskusjoner rundt bruk av tvang kontra frivillighet, og bruk av straff kontra behandling. Som en løsning på dette ble det sett et behov for å ha institusjoner som utøver både kontroll og grensesetting (Ericsson 2005).

4.2 Barnas beste

Ifølge norsk lov og internasjonale konvensjoner som FNs barnekonvensjon (1991) er en person barn frem til den fyller 18 år. I barnekonvensjonen artikkel 3 (1) står det: ”*Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.*”³ I barnevernloven (bvl) §4-1 ”*skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet*”. Hvis barnets beste alltid hadde hatt en avgjørende vekt, ville det gått imot all forskning å sette barn i fengsel uansett om det bare er i glattcelle for en natt, eller om det er fengsel etter dom som kan vare over en lengre periode. I strafferettspleien er det andre hensyn som imidlertid kan få forrang for prinsippet om barnas beste. I Stortingsmelding nr.37 (2008) vises det til at det kan for eksempel være i samfunnets interesse å holde en ungdom under 18 år i varetekt i en drapssak der det er stor fare for flukt, eller i saker der det er stor gjentakelsesfare. Her kan det likevel brukes alternative straffereaksjoner både under varetekt, som for eksempel bruk av midlertidig tvangsplassering etter barnevernloven § 4-24, og under videre soning etter dom.

Likevel synes det å være en bred enighet om at varetektsfengsling av barn er uheldig. Barn har behov for omsorg og beskyttelse. Dette omfatter fysiske og psykiske behov, noe foreldrene i utgangspunktet er med på å stimulere slik at barn utvikles normalt. Et stabilt forhold til foreldrene er kanskje viktig i ung alder, men tenåringer har også behov for sine foreldre. Dette kommer inn når det skal vurderes hva som er barnets beste. I strafferettspleien kan ikke et barn i utgangspunktet nekte å bli satt i varetekt på grunnlag av at det ikke er barnets interesse. Foreldre kan heller ikke argumentere imot varetekt, eller fengsling på bakgrunn av at det strider imot barnets beste. I slike tilfeller er det beslutningstakeren som bestemmer hva som er barnets beste (NOU 2008:15).

4.3 Regler for arrestasjon og fengsling av unge lovbryttere

Den grunnfestede definisjonen på straff innen norsk rett er: ”straff er et onde som påføres den som har begått en lovovertrødelse, fordi han eller hun skal oppleve det som et onde” (Hauge 1996. s: 15). Straff gis blant annet for å forebygge nye lovbrudd, men straff brukes også for at det skal gjengjeldes for de krenkelsene lovbrysteren har påført den rammede. Hovedvekten ligger på at straff skal være forebyggende. Straffen skal være forebyggende i den forstand at den skal hindre lovbrysteren i å begå nye lovbrudd, som en individualpreventiv form for forebygging. Men straffen skal også være allmennpreventiv i den forstand at straffen skal forebygge at allmennheten generelt ikke skal begå lovbrudd (Hauge 1996). Må vi bruke fengsel for å oppnå disse formene for forebygging, eller finnes det andre måter som i større grad kan forebygge nye kriminelle handlinger? Debatten rundt alternativer til fengsel ligger på forholdet mellom kontroll og behandling/oppdragelse.

Unge lovbryttere kan dømmes etter et tosporet system. I de tilfellene det er snakk om alvorlige adferdsproblemer, kommer staten og spesialtjenester inn. Det er for eksempel barne- og ungdomspsykiatrien. De unge lovbrysterne kan plasseres på institusjon etter barnevernslova § 4-24 fra fylte 12 år, og fra fylte 15 år kan unge lovbryttere straffeforfølges etter det ordinære straffesystemet, dersom straffesaka ikke blir regnet for å gjelde samme straffbare forhold som barnevernsaken. ”Barnevernet benytter tvang for at ungdommen ikke skal få en strafferettslig reaksjon” (Falck 2006, s:157). Det å sette barn i fengsel blir som oftest sett på som uheldig fra samfunnet sin side, men er bruk av fengsel aldri til de unges beste? Man skal ikke straffe

barn, man skal behandle dem er en tankegang mange deler. Men hva med lange opphold på en institusjon? Blir barns rettigheter ivaretatt på en bedre måte der enn i fengsel?

I den norske straffesakskjeden har vi tre former for frihetsberøvelse; politiarrest, varetekt, og fengsling etter dom. Frihetsberøvelse av et barn skal, ifølge FNs barnekonvensjon art. 37, bokstav b, bare benyttes som siste utvei. I Straffeprosessloven § 174 (1981) finner vi det samme som står i FNs barnekonvensjon. Det står videre at personer under 16 år bør plasseres i andre tiltak som for eksempel etter barnevernloven § 4-24. Blir det likevel begjært fengsling, skal barnevernstjenesten, hvis mulig, underrette om dette.

Ser man på bestemmelsene i straffeprosessloven ser man at en mindreårig sammenlagt vil kunne være varetektsfengslet i inntil 12 uker før hovedforhandling i tingretten starter, dersom fristene blir fullt ut utnyttet. I de tilfellene tingrettens avgjørelse påankes til lagmannsretten må man legge til ytterligere 2 uker i forhold til ankefristen, jfr. strpl. § 310 (1) samt 8 uker fra anken er henvist til ankeforhandling. Til sammen vil det si at en mindreårig i et slikt tilfelle vil kunne sitte varetektsfengslet i 22 uker uten å overstige fristreglene i straffeprosessloven. Varetektsfengsling i over fem måneder er lenge, særlig for barn. I tillegg kommer det at denne tiden i varetekt kan utvides av hensyn til etterforskningen i saken. Dette gjør at varetektsoppholdet for mindreårige kan bli svært langt.

4.4 "Prisonisering"

Det skal helt spesielle grunner til for at barn blir satt i fengsel. Andre alternativer skal alltid vurderes, og det skal kontinuerlig jobbes med å tilrettelegge nye alternativer til fengsel. Blir det likevel nødvendig å fengsle et barn, skal barnet etter barnekonvensjonen artikkel 37 bokstav c, plasseres adskilt fra voksne. Dette er med på å hindre at unge lovbrøtere lærer av de mer erfarne kriminelle under fengselsoppholdet. FNs barnekomité ga Norge kritikk på den praksisen som ble brukt med henhold til regler for arrestasjon og fengsling av unge lovbrøtere. (Committee on the Rights of the Child)

En fare ved å bruke fengsel som straff på unge lovbrøtere er at de kan bli prisonisert. Med prisonisering, mente den amerikanske sosiologen Donald Clemmer, at fanger internaliserer

vaner, normer og verdier som var karakteristiske for kulturen i fengslene. Faren med at en slik fengselskultur blir skapt er at mulighetene for rehabilitering kan svekkes. Når fangene blir løslatt er det vanskelig å finne et slikt miljø innenfor de lovlige arenaene, og faren for tilbakefall til fengsel øker. Prisoniseringen er ikke bare ødeleggende for muligheten til rehabilitering i fengselet, men den vil også være ødeleggende for fremtidsutsiktene til de fangene som ikke greier å legge fra seg prisoniseringsrollen i fengselet (Mathiesen 2007).

4.5 Tvangsplassering

”Foreligger det kriminalitet må valget av tiltak sees i sammenheng med de tiltak som iverksettes av påtalemyndighet og domstol” (Ot,prp. nr.44 (1991-92) s.114) Høyesterett fant at tvangsplassering som reaksjon var så streng at den i 2003 ble sett på som et alternativ strafferettslig reaksjon. Det å tvangsplassere ungdom med alvorlige adferdsvansker i institusjon kan bli sett på som behandling, men det kan også bli sett på som straff. Før 2003 kunne ungdommen bli tvangsplassert av fylkesnemnda og få en strafferettslig reaksjon av rettsapparatet for de samme forholdene. Dette strider mot den europeiske menneskerettskonvensjonen som sier at man kun skal dømmes én gang for hvert enkelt forhold. Barnevernet jobber i disse sakene etter LEON- prinsippet som vil si at det jobbes på lavest effektive omsorgsnivå (Falck, 2006).

4.6 Varetekt

I 1950 var det 43 ungdommer i alderen 14-18 år som ble satt i varetekt. Tallet tidoblet seg frem til 1963. Varetekstfengsling ble på denne tiden brukt til å vise ungdommen alvorlig i å begå kriminelle handlinger. I 1971 var det ca 300 ungdommer under 18 år som fikk ubetingede fengselsdommer og hele 800 som ble satt i varetekt over kortere eller lengre tid (NOU 2008:15). Hyppigheten på varetekstfengslinger av ungdom har sunket, og i 2005 ble det i snitt varetekstfengslet en ungdom hver tredje dag. Av disse fikk to ungdommer en fengselsstraff med soningstid på litt over en måned (Falck 2006). I 2009 var det i følge barneombudet over 2000 ungdommer som ble satt i politiarrest. Antallet er stort da mange av disse ungdommene kan ha blitt plassert i arrest mer enn en gang. Et titals ungdommer satt samme år i varetekt i mer en 48 timer (www.barneombudet.no).

Varetektsfengsling dominerer voldsomt blant de unge lovbyterne i forhold til resten av lovbyterne. NOU 1980:28, som omhandler de hensyn som taler for og mot varetektsfengsling, påpeker at et opphold i varetektsfengsel kan medføre betydelige belastninger. Særlig kan dette være konsekvensen i de tilfellene hvor isolasjon er brukt. Utvalget peker videre på at innesperring og pasifisering kan få spesielt uheldige konsekvenser for unge, som har et særlig kontaktbehov. Barneombudet er, og har lenge vært, bekymret for barn som blir plassert på glattcelle hos politiet. Barneombud Reidar Hjermand mener det er helt uakseptabelt at barn helt ned til 15 år blir plassert på glattcelle (www.barneombudet.no). Varetektsfengsling vil ofte være en sterkere belastning på unge lovbytere enn det vil være for voksne. At en blir varetektsfengslet vil ofte komme brått på den som blir siktet i en sak; en får ikke den samme mulighet til å forberede den unge lovbyteren på hva som skjer, hva frihetsberøvelsen innebærer. I tillegg kommer uvissheten om hvor lenge en må sitte i fengsel. Dette er momenter som tilsier at å sitte varetektsfengslet er en sterkere belastning enn å sone en fengselsstraff.

I forbindelse med kriminalomsorgsmeldingen – Straff som virker, så et utvalg på tiltak og reaksjoner mot alvorlig ungdomskriminalitet. Denne vurderingen har gått på om ungdommen bør sone straffen i fengsel eller hos barnevernet. Utredningen barn og straff – utviklingsstøtte og kontroll (2008) kom frem til at barneverntjenesten ikke bør ha hovedansvaret for alle barn som idømmes en frihetsberøvende straff. Etter utvalget sin vurdering, er det kriminalomsorgen som fortsatt bør være den myndighet som har hovedansvaret for straff. Utvalget ønsker samtidig å redusere bruken av varetektsfengslinger. Her kommer utvalget med et lovforslag som innebærer at barnevernstjenesten skal utarbeide andre løsninger enn varetekt (www.regjeringen.no).

I 2004 blusset debatten rundt varetektsfengsling av unge lovbytere opp for fullt etter at en 15 år gammel gutt satt over 3 måneder i varetekt. Det til tross for ledig plass på en lukket barnevernsinstitusjon (www.vg.no). Som nevnt skal barn sitte adskilt fra voksne i fengsel, og de skal kun fengsles hvis det ikke finnes et annet alternativ. Her ble det ikke vurdert om man har plikt til å opprette alternative tiltak til varetektsfengsling. Etter barnekonvensjonen art.37 (b), forutsetter konvensjonen at de landene som har inkorporert den i sitt lovverk, faktisk skal ha alternative tiltak til fengsel for unge lovbytere. Barnekonvensjonen pålegger altså Norge

en plikt til å opprette alternative tiltak til varetektsfengsling av barn. Plikten er ikke så vidtgående at den dekker enhver situasjon hvor mindreårige vurderes varetektsfengslet da det ikke er innført absolutt forbud mot bruk av varetektsfengsling av unge lovbrøyttere.

En 15 år gammel gutt ble, i Sarpsborg tingrett, dømt til fem års fengsel etter å ha tatt livet av en mann på Greåker i januar 2007. Ett år og ni måneder av dommen ble gjort ubetinget. 15-åringen ble tiltalt for legemsbeskadigelse med døden til følge etter et basketak med den 76 år gamle mannen. I politiavhør skal 15-åringen ha forklart at han handlet i nødverge. Etter at 15-åringen fra Greåker ble varetektsfengslet i 14 dager med brev- og besøkskontroll i januar, uttalte justisminister Knut Storberget (Ap) at det er feil å sette en 15-åring i fengsel. Han sa videre at målet er at innen to år skal ingen under 18 år måtte sone fengselsstraff (www.moss-dagblad.no).

For at en mindreårig skal varetektsfengsles må det, ifølge barnevernkonvensjonen, ha blitt vurdert om det finnes alternativer til varetektsfengsling, og grovheten på lovbruddet må vurderes. I følge strpl. § 184 (2) skal det vurderes hvorvidt formålet med varetektsfengsling kan oppnås med andre tiltak etter strpl. § 188: "[..]I stedet for fengsling kan retten treffe beslutning om plassering i institusjon eller kommunal boenhet. Slik plassering kan bare skje dersom institusjonen eller kommunen samtykker." For unge lovbrøyttere mellom 15 og 18 er det særlig plassering etter barnevernloven som er aktuell. Slik plassering kan imidlertid bare skje dersom institusjonen eller kommunen samtykker. Norge har flere alternative tiltak som kan iverksettes der det er aktuelt å varetektsfengsle mindreårige. Spørsmålet er om de tiltakene som er opprettet er av en slik karakter at de tilfredsstiller plikten til å opprette alternative tiltak.

4.7 Midlertidig tvang – I barnevernets varetekt

Statistikken viser at oftere enn hver annen dag blir en ungdom midlertidig plassert i institusjon med hastevedtak etter barnevernloven, og hver tredje dag blir en ungdom tvangsplassert inntil ett år. I mai 2005 satt det fem ungdommer mellom 15 og 17 år i norske fengsler. På samme tid var 150 ungdommer under 18 år tvangsplassert i institusjoner for ett år. Det er altså flere ungdommer som blir plassert i barnevernsinstitusjoner enn i fengsel, og

de som blir plassert hos barnevernet blir værende lengre enn de som havner i fengsel (Falck 2006). Tvangsplassering og innesperring av barn er en form for berøvelse av barns frihet. Frihetsberøvelse vil i følge straffeloven (1902) §223 være forbudt, med mindre det finnes et grunnlag for å anse det som lovlig. Tvangsplassering i institusjon er hjemlet i barnevernloven. Under § 4-24 kan ungdommen bli plassert i institusjon for 4 + 4 uker for utredning. Som oftest vil ungdommen bli plassert i institusjonen for ett år hvor det ligger muligheter til å forlenge perioden i ett år til for videre behandling. Det er fylkesnemndene, som er et domstollignende organ, som tar avgjørelsene om tvangsplassering (Ericsson 2005).

Midlertidig tvangsplassering, som også kalles korttids kriseplassering, ut fra alvorlige adferdsvansker kan brukes i påvente av vedtak om tiltak etter barnevernloven § 4-24. Tidsperioden ungdommen kan sitte i denne formen for varetekt kan variere fra ett døgn til over to måneder. Skal ungdommen sitte så lenge må fylkesmannen ha kommet med et vedtak om tiltak innen to uker. Formålet med et midlertidig vedtak er å avverge en akutt fare. Som oftest vil en midlertidig tvangsplassering bli fulgt opp av videre tvungen tvangsplassering etter § 4-24. Fremgangsmåten for plassering i institusjon etter barnevernloven § 4-24 er beskrevet i § 4-25.

I St.meld. nr. 20 (2005-2006) gikk regjeringen inn for et lovforslag om forbud mot å utsette ungdom under 18 år for full isolasjon under varetekt.

Regjeringa vil vurdere om straffelova på lengre sikt skal gi domstolen heimel til å dømme unge lovbrytarar under 18 år til opphald i institusjon i staden for fengsel dersom ikkje omsynet til å verne samfunnet talar mot det, og at gjennomføringa av reaksjonen helst skal vere ei oppgåve for barnevernstenesta.

(Stortingsmelding nr 20.2005-2006 s:3) Regjeringens forslag er rettet mot at straffereaksjonene skal være progressiv. Straffen skal altså ikke være mer inngripende enn nødvendig. Regjeringen ønsker å plassere ungdommen på midlertidig tvang hos barnevernet, hvis det viser seg at varetektsfengsling av ungdommen er nødvendig. Dagens regelverk gir rom for at dette er mulig, men i stortingsmeldingen kommer det frem at regjeringen har et ønske om en gjennomgang av ordningen for å se om den blir brukt så ofte som det gir rom for.

Barnevernstjenesten skal ikke ha som oppgave å beskytte samfunnet mot barn med alvorlige adferdsproblemer. Men plassering av unge lovbrytere hos barnevernet er betinget av at det finnes hjemmel for den i barnevernloven. Dette skyldes to forhold. For det første vil slik plassering innebære bruk av tvang overfor den mindreårige. Slik bruk av tvang er klart innenfor legalitetsprinsippets område og behøver derfor hjemmel. For det andre vil kostnadene ved plasseringen overføres fra kriminalomsorgen til ansvarlig for institusjonen. Selv om jeg har valgt å ta opp et eksempel som motstrider dette vil likevel lengden på straffen ved bruk av midlertidig tvangsplassering hos barnevernet som varetekt i de fleste tilfellene være lengre, enn om man sitter i vanlig varetekt i et fengsel. En økt bruk av dette alternative vil også gi oss en økning i kategorien "barnevernsdømte". Dette vil rent praktisk si at barnevernet blir en del av fengselssystemet ved at de tar på seg fengselets oppgaver. Antall dømte unge lovbrytere vil da ikke minske, men kun bli flyttet fra en innstans til en annen. Dette så man også tidligere eksempler på under bruken av arbeidsskoler og ungdomsfengsler. (Mathisen 2007)

5.0 Alternative straffereaksjoner

I st.meld.nr.20 (2005-2006) "Alternative straffereaksjonar overfor unge lovbytarar", kommer regjeringen med forslag til tiltak som skal være med å hindre at barn blir satt i fengsel. Unntaket for ubetinget fengselsstraff bør, ifølge regjeringen, kun være når barnevernet har prøvd de tiltakene de rår over uten å lykkes. Her kommer regjeringen med forslag til bedring av soningsforholdene. I de tilfeller hvor unge lovbytere mellom 15 og 18 år blir satt i fengsel, har fengslene i Oslo, Larvik, Bergen og Trondheim tatt tak i arbeidet med de unges tilværelse under fengselsoppholdet. Fengslene har i samarbeid med barnevernet, skole og andre offentlig etater opprettet en beredskap som kan ta seg av de aller yngste.

5.1 "Oppfølgingsteam for unge lovbytere"

Prosjektet "Oppfølgingsteam for unge lovbytere" er et initiativ fra Justis- og politidepartementet. Prosjektet har sitt utspring i Regjeringens handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet (Justis- og politidepartementet 2005). Handlingsplanen inneholder 21 tiltak, og fokuset for handlingsplanen er å forhindre at unge lovbytere fortsetter å begå kriminelle handlinger. Dette er altså tertiærforebyggende tiltak. I handlingsplanen mot barne-

og ungdomskriminalitet (2005) kommer det frem at regjeringen har et ønske om å styrke et tverrfaglig samarbeid på forskjellige forvaltningsnivå. Samarbeidet har som målsetting å motvirke kriminalitet og bidra til en positiv utvikling for de unge lovbyrterne. Hvilke instanser som er med i oppfølgingsteamet tilpasses behovet i hver enkelt sak. Samarbeidet er mellom politiet, barnevernet, rusomsorgen, helsevesenet, skolesystemet, kriminalomsorgen og konfliktrådet.

5.2 Konfliktråd

Konfliktråd skulle i starten være et reelt alternativ til betinget straff, men både den lave alvorlighetsgraden til de sakene som kom til konfliktrådet, og det lave antallet saker, førte til at konfliktrådet ikke ble et alternativ til fengsel for unge lovbyrtere. Det har blitt et alternativ til straffeforfølgelse av unge lovbyrtere som ellers hadde sluppet unna med et avhør hos politiet og en påtaleunntatelse. Konfliktrådet skal være en mekler. Meningen er at offer og gjerningsmann skal få muligheten til å ordne opp. Konfliktrådet er frivillig for begge parter. Ved å bruke konfliktråd fikk samfunnet mulighet til å løse konflikter utenfor det formelle rettssystemet. I 2004 ble konfliktrådsbehandling overført til staten og er nå en egen etat under Justisdepartementet (Ericsson 2005).

Utviklingen av konfliktrådet var et delprosjekt i prosjektet ”alternativ til fengsling av ungdom.” ”Prosjektet ”alternativ til fengsling av ungdom”[...] skulle utvikle et tilbud til ungdom med alvorlige problemer som en ikke klarte å hjelpe innenfor det eksisterende tiltaksapparatet” (NOU 2008: 15). På grunnlag av prosjektet, ”Konfliktrådet i Lier, et forsøk på alternativ konfliktløsning”, oppfordret Sosialdepartementet i 1983 alle landets kommuner til å starte opp konfliktråd. I 1988-89 fantes det 80-100 konfliktråd i Norge. Lovverket for bruk av konfliktråd, lov av 15. Mars 1991 nr.3 om meglings i konfliktråd (konfliktrådsloven), trådte i kraft 1. September 1992. Regjeringen ønsker i St.meld.nr.20 (2005-2006) at konfliktråd skal bli en obligatorisk del slik at påtalemyndigheten skal overføre saker til konfliktråde når gjerningspersonene er under 18 år. En viktig utvikling innen konfliktråd er bruken av Restorative Justice. Meningen er å gjenopprette skadene som har skjedd. I 2005 endte over 90 % av sakene med en avtale mellom partene. Vold er, i tillegg til butikkyverier og skadeverk, den største hovedkategorien. (Mathiesen 2007)

5.3 Samfunnsstraff

Samfunnstjeneste er et alternativ til fengsel. Ved lov 15. Mars 1991 nr.4 ble samfunnstjeneste innført som egen hovedstraff. Samfunnstjeneste ble først prøvd ut i 1984 etter et forslag fra kriminalmeldingen 1987. I starten var det bare i enkelte områder av landet, men fra 1988 ble utprøvingen utvidet til landsbasis. I stortingsmelding nr.27 (1997-98) står det at den samfunnsnyttige tjenesten skal brukes til samfunnsnyttig arbeid på fritiden. Målgruppen for samfunnstjeneste er i hovedsak vinningskriminelle med flere straffereaksjoner bak seg. Det må være allmennpreventivt forsvarlig for samfunnet at lovbrøyer kan idømmes samfunnsstraff. Straffen skal være et alternativ til ubetinget fengsel i ett år. Det skal fastsettes en subsidiær fengselstraff som tilsvarer lengden av den ubetingede fengselsstraffen (Stortingsmelding nr.27 1997-98).

Fra regjeringen sin side, har det også i senere tid vært stort fokus på bruk av samfunnsstraff på unge lovbrøyer. I 2001 ble samfunnstjeneste erstattet av samfunnsstraff som er en utvidet form av samfunnstjeneste. I stortingsmelding nr. 37 (2008) kommer det frem at samfunnsstraff kan inneholde blant annet påvirkningsprogrammer eller annen kriminalforebyggende aktivitet i tillegg til samfunnsnyttig tjeneste. Samfunnsstraff kan idømmes for lovbrudd med en strafferamme på inntil seks år, og lovbrøyeren må samtykke til straffen. Timeantallet for straffen skal være på mellom 30 og 420 timer, og gjennomføringstiden skal også her være på inntil ett år.

Under gjennomføringen av samfunnsstraffen bor den domfelte hjemme og kan dermed gjennomføre skole eller jobb. Sannsynligheten for tilbakefall er ifølge Stortingsmelding nr.37. mindre ved bruk av samfunnsstraff i forhold til fengsel. I 2007 fikk nesten 3000 personer en samfunnsstraffdom. Samfunnsstraff kan være godt egnet for unge lovbrøyer som trenger en umiddelbar reaksjon på den ulovlige handlingen som er utført. I samfunnsstraff skal det i tillegg til samfunnsnyttig tjeneste være obligatoriske møter med friomsorgen. Retten setter rammene for straffen, men friomsorgen fastsetter selve innholdet i straffen. Det er ikke krav om personundersøkelse i forhold til samfunnsstraff. (ibid)

I Innst.O. nr. 72 (2004–2005) – Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven), ønsker komiteen at straffeloven bør gi hjemmel for bruk av samfunnsstraff i økende grad når

det er snakk om barn og unge. I samme innstilling blir det uttalt fra justiskomiteen at prøveordninger med ungdomskontrakt bør brukes som en reaksjonsform overfor unge lovbrøyttere.

5.4 Ungdomskontrakter

”Ungdomskontrakt er en avtale mellom en ung lovbrøytter med samtykke av en foresatt på den ene siden og politi og kommunale myndigheter på den annen side” (St.meld. nr. 37 s:155). Ungdomskontrakten skal være et alternativ for unge lovbrøyttere i alderen 15 til 18 år. Det er i utgangspunktet snakk om å bruke ungdomskontrakt på ungdommer som ikke har kommet inn i et fast kriminalmønster. Ved bruk av ungdomskontrakt er det viktig at tiltakene igangsettes raskt. Straffen ved bruk av ungdomskontrakt er en bot. Boten skal signalisere overfor både ungdommen og samfunnet en reaksjon på en kriminell handling. Det å kombinere straffens funksjon med rehabiliteringstiltak rettet mot unge lovbrøyttere med ulik grad av problematikk og kriminalitetsbilde kan profitere på tiltaket. Ungdomskontrakt var et prosjekt som ble startet i 2001 og avsluttet i 2004.

Ungdomskontrakt ble gitt som vilkår for påtaleunntatelse. I NOU 2008:15 kommer det frem av evalueringen til prosjektet at påtaleunntatelse på vilkår av ungdomskontrakt ikke kan brukes på så grove lovbrudd at ungdom mellom 15-18 år, ville resultere i påstand om ubetinget fengsel.

5.5 Elektronisk kontroll – Fotlenkesoning.

Fotlenkesoning er en form for husarrest med elektronisk overvåking. Under denne soningen skal den dømte holde seg inne i huset utenom i arbeidstiden. Den dømte får et vist antall timer permisjon hver uke hvor han kan forlate huset sitt. (Hauge 1996) I henhold til straffegjennomføringsloven § 16 (2001) kan dommer på opp til fire måneders ubetinget fengsel, og lengre dommer der det gjenstår fire måneder, sones hjemme. På den måten vil særlig ungdom og førstegangsdomte kunne få et bedre tilbud, uten avbrudd i arbeid eller skolegang, og uten den risiko som nær kontakt med andre lovbrøyttere innebærer.

I Stortingsmelding nr. 37 (2008) er positivt innstilt til at der hvor familieforholdene ligger til rette for det, bør straffegjennomføring i hjemmet etter straffegjennomføringsloven § 16, med tett oppfølging både fra kriminalomsorgen og fra andre etater, brukes mer. Innføringen av hjemmesoning med elektronisk kontroll bør gjøre det lettere å få til slike løsninger

5.6 Ungdomsfengsler

Da barnekonvensjonen ble inkorporert, ble det i NOU 1993:18, om lovgivning om menneskerettigheter (1993) uttalt følgende om art.37 ”det er hensynet til unge lovovertrедeres eget beste som ligger til grunn for avviklingen av ungdomsfengslene i Norge og de alminnelige retningslinjene for kriminalomsorgen for unge.”(NOU 1993:18, s:50) Fra Norge sin side har blitt vurdert å være til mindreårige varetektsfengslede og fengsledes beste å ha samvær med voksne. Departementet hevder fortsatt at det kan være heldig å plassere unge lovbrøyttere sammen med utvalgte eldre innsatte som ikke vil antas å ha en negativ påvirkning på dem.

I 2001 ble 111 personer under 18 år satt i fengsel, mens i 2007 var tallet 41. Endringen skyldes mange forhold. Regjeringens bevisste politikk med sikte på å få barn og unge ut av fengslene i størst mulig grad er hovedgrunnen til nedgangen. Det sitter i dag mellom 5 og 10 ungdommer i norske fengsler. Justisdepartementet har etablert et tilbud for de ungdommene der hvor alle andre alternative tiltak til fengsel er prøvd ut. Barnefengsel som det blir kalt skal ha større muligheter til å begrense ungdommens frihet enn det barnevernsinstitusjonene har. Fasaden utvendig skal derimot se mer ut som et hus, og ikke som en typisk fengselsfasade. Innvendig ligner fasaden mer på et fengsel enn en institusjon. Justisminister Knut Storberget presiserer ovenfor Nina Hansen i frifagbevegelsen at dette ikke er et fengsel, men et ungdomstiltak etter straffegjennomføringsloven (www.frifagbevegelse.no).

Departementet ønsker igjen å få i gang et pilotprosjekt med et tilbud til unge straffedømte. I Stortingsmelding nr. 37 foreslås det en åpen kriminalomsorgsenhet som bygger på importerte tverrfaglige tjenester med høy faglig standard. ”I de tilfellene hvor bruk av fengsel er tvingende nødvendig, skal de yngste innsatte, fra høsten 2008, plasseres direkte i denne enheten eller i overgangsbolig eller i fengsel med lavere sikkerhetsnivå” (Stortingsmelding

nr. 37 s:137). Kjetil A. Ostling, 2. nestleder – Fellesorganisasjonen skriver i artikkelen ”*bak lås å slå*” på Fo sine hjemmesider at både Norsk Fengsel- og friomsorgsforbund (NFF) og Fellesorganisasjonen FO, som organiserer de ansatte i barnevernet er svært kritiske til bruken av fengsel i arbeid med barn og ungdom. NFF mener at fengselet ikke har god nok kompetanse til å gi barn beskyttelse (www.fo.no). I stortingsmeldingen kommer deg også frem at adferdsvanskene som de unge lovbyrterne har, krever tett oppfølging der det er behov for en tverrfaglig bemanning.

De aller fleste unge som kommer i fengsel, har som oftest vært i tunge tiltak i regi av barnevernet tidligere. Barnevernsinstitusjoner har ofte meget høy bemanning. Barnevernet bør også ha tilsatte på en slik avdeling. Når retten finner det nødvendig å fengsle unge lovbyrtere, vil det i de fleste tilfellene være unge som er svært utagerende og som ofte har voldsproblemer. De vanligste domsgrunnlagene for unge lovbyrtere er grov vold, sedelighetsforbrytelser, grove ran eller drap. Dette er lovbrudd hvor behovet for samfunnsbeskyttelse vil være sterkt tilstede. En enhet som tilrettelegges spesielt for de yngste, bør ha maksimum tre plasser for innsatte mellom 15– 18 år. Departementet ønsker at skadevirkningene av fengsel for unge lovbyrtere skal reduseres mest mulig. Selv om kriminalomsorgens institusjoner for barn i minst mulig grad skal ha preg av å være et fengsel, gjelder straffegjennomføringslovens regler. Pilotprosjektet blir mer utfyllende beskrevet i St.Meld,nr.37 (2008) ”Straff som virker”.

Fengsel er ikke alltid det beste tiltaket for rehabilitering av særlig unge straffedømte. Men mange unge lovbyrtere har lite læringspotensial av kun å bli ilagt bot for lovbruddet. At ungdommer har liten nytte av å bli plassert på barnevernsinstitusjoner med varierende kvalitet kan være like skadelig for rehabiliteringen som fengsel. ”*Det er grundig dokumentert at mange ungdomskriminelle forverrer sin kriminalitet når de plasseres på institusjoner sammen med andre lovbyrtere* (Kvelling & Wendelborg 2009,s2).

I de tilfellene hvor man velger å ikke bruke frihetsberøvelse, uten at det strider mot allmennpreventive normer og regler, kan andre typer straffereformer gi bedre resultater. Minstestrafen vi har i Norge for ubetinget fengsel er 14 dager. Er det snakk om så korte

dommer vil det mest sannsynlig være en mindre belastning for både straffedømt og lokalsamfunn om straffen hadde blitt gjennomført utenfor fengsel.

Alternative straffereaksjoner som samfunnstraff, og konfliktråd har en begrenset rekkevidde i forhold til alvorlighetsgraden på de sakene som egner seg. Sedelighetslovbrudd er et eksempel på saker det er vanskelig å fange inn under disse kategoriene. Et spørsmål er også om disse alternative straffereaksjonene er reelle alternativer til fengsel? Et stort antall av de som kommer inn under disse tiltakene er personer som i utgangspunktet ville bli dømt til ubetinget fengselsstraff. Straffereaksjoner som for eksempel samfunnstraff kan også bli brukt mot personer som i utgangspunktet har fått en betinget dom. I de tilfellene er ikke samfunnstraff et alternativ til fengsel, men det i stedet en utvidelse av straffesystemet. Dette skulle imidlertid kun skje i unntakstilfeller. Når det gjelder konfliktråd er det en del av de fornærmede partene som er negative til at saker som omhandler vold skal bli behandlet i konfliktråd. (St.meld.nr 37 2008)

6.0 MultifunC

Multifunksjonell behandling i institusjon og nærmiljø for ungdom mellom 14 og 18 år med alvorlige adferdsproblemer, er et prosjekt som ble starten av Tore Andreassen. MultifunC er utviklet i et samarbeid mellom Barne- og familiedepartementet, Statens Institusjonsstyrelse i Sverige og Institutet for utveckling av Metoder i Socialt Arbete i Sverige. Prosjektet ledes av Tore Andreassen. Utvalget har fått opplyst at per august 2008 har ca. 30 barn fullført behandlingen og 36 barn er i behandling (NOU 2008:15). Ungdommer som faller under denne gruppen passer inn i de fleste av faktorene som er nevnt tidligere i oppgaven. For å få behandling her stilles det krav til at ungdommen må ha en kriminell fortid samtidig som de må vise en aggressiv og voldelig adferd. Her er det snakk om relativt kort behandling (ca. 6 mnd) Behandlingen blir etterfulgt av et tett hjemmebasert oppfølging i tiden etter institusjonsoppholdet.

Modellen bygger på sosialøkologisk systemteori, empirisk forskning om årsaker til atferdsvansker, systemisk familierapi og kognitiv atferdsmodifikasjon (www.barneogfamilieetaten.oslo.kommune.no). Tiltaket regnes som en åpen institusjon. Det er et tett samarbeid mellom institusjonene og skoler i nærmiljøet, ungdomsklubber og andre

fritidsaktiviteter. Metoder som blir brukt er basert på kognitiv adferdsteori og sosial læringsteori. Målet er å gi ungdommen en påvirkning til mer sunne holdninger til rus og kriminalitet. Det skal også fokusere på adferd, og trenes i sosiale ferdigheter. Funger ikke denne formen for behandling vil ungdommen blir overført til en § 4-24 eller §4-26 soning.

MultifunC tar ikke imot akutt plasseringer, så selv om dette er en form for behandling hvor frihetsberøvelsen er minimal, vil ungdommen likevel bli plassert i midleritidig tvang hos barnevernet, eller i varetekt før han eller henne kommer til MultifunC

I denne behandlingsformen vil foreldrene bli involvert i behandlingsopplegget. Familiearbeid baseres på prinsipper fra Multisystemisk Terapi (MST) og Parental Management Training (PMT). Teorien forutsetter at *”svakheter i forelderferdigheter er den viktigste drivkraften bak avvikende utvikling, og at denne legger grunnlaget for senere påvirkning fra dårlige venner og manglende mestring av skole”*(www.barne-og-familieetaten.oslo.kommune.no). Modellen fokuserer på å både forandre adferden til den enkelte ungdommen og forandre adferden til miljøet ungdommen er en del av. En slik arbeidsmetode krever at ungdommen blir trent opp til å ferdes i et normalmiljø, samtidig må ungdommen lære seg de normer og forventingen som samfunnet møter de med. Det fokuseres også på å forebdre skoleferdighetene til den enkelte ungdom. I denne måten å arbeide med unge lovbrøyttere på er omgivelsene en nøkkelfaktor. Ungdommen må være en aktiv del av prosessen ved å respondere på de forventingene den blir møtt med av samfunnet gjennom en slik åpen institusjonsmodell.

Multifunksjonell Behandling i Institusjon og Nærmiljø svarer på det spørsmålet jeg hadde i innledingen om et samarbeid mellom foreldre, politi, barnevern, skole, helsevesen, domstoler og kriminalomsorgen. Ved å bruke denne modellen minsker frihetsberøvelsen fra ungdommen. I Norges offentlige utredninger, nr 8(2009), om kompetanse utvikling i barnevernet, viser Barne- og likestillingsdepartementet at MultifunC blir dratt frem som en modell som synes å gi gode resultater.

Andre tiltak som grønn omsorg, og villmarksterapi er tiltak Norge har hentet fra andre lands erfaringer. Grønn omsorg er bruk av gårdens fysiske og menneskelige ressurser til opplæring, omsorg og arbeidstrening. Her forenes gårdens muligheter med menneskers behov for

mestringsfølelse, omsorg, læring, aktivitet og tilhørighet. Villmarksterapi har blitt brukt i arbeid med blant annet unge lovbyggere i land som England og USA i en årrekke. Villmarksterapi er allerede etablert og delvis dokumentert i Norge også, men da inne for andre felt enn barnevern.

7.0 Avslutning

Kriminalitet oppstår, som oftest, som et resultat av en trøblete og problematisk bakgrunn, og likhetstrekkene blant ungdomskriminelle er ofte å finne i omsorgsvikten fra foreldrene sin side. Konsekvensene av ungdommens adferd er avhengig av om fokuset er på omsorgsvikt hos foreldrene eller på ungdommens eget initiativ til å begå kriminelle handlinger. Unge lovbyggere kan bli plassert i både lukkede og åpne fengselsanstalter, og de kan bli plassert i lukkede og åpne institusjoner.

Rehabiliteringseffekten for unge lovbyggere i lukkede anstalter har ikke hatt den effekten som fengselsvesenet har gitt uttrykk for. Etter gjentatte debatter om bruk av fengsel av unge lovbyggere utalte justisminister Knut Storberget at han har som mål at ingen mellom 15 og 18 år skal plasseres i fengsel, så lenge ungdommen ikke er en fare for samfunnet. I fengsel er det en større sjans for at ungdommen lærer seg vaner, normer og verdier av erfarne kriminelle, noe de i mindre grad ville hatt mulighet til i andre former for institusjon. Varetektsfengsling er en dominerende reaksjon hos unge lovbyggere i forhold til resten av de kriminelle. Plassering etter barnevernloven har i de fleste tilfeller blitt sett på som mest aktuelt, og det er også derfor denne reaksjonen er mest brukt. Flytting av de unge lovbyggere fra fengsel til institusjon endrer ikke antall dømte bare definisjonen på dem. Mange alternative prosjekter er blitt prøvd ut, og man kan konkludere med at mange av dem, blant annet konfliktråd, kun er blitt brukt i de mildeste former for lovbrud. Samfunnsstraff er et tiltak hvor unge lovbyggere ikke blir plassert i noen form for lukket institusjon, men har likevel en frihetsinskrenkelse under straffgjennomføringen. Multifunc er en relativ ny tankegang i behandlingen av unge lovbyggere.

I oppgaven har jeg prøvd å få frem at regjeringen har et ønske om et felles samarbeid for å forhindre at barn og unge utvikler en kriminell karriere. Samtidig må hjelp og andre tiltak som den enkelte har rett til, samt løsninger som vårt

velferdssamfunn bør kunne tilby, ses i sammenheng med eventuelle straffereaksjoner. Innsatsen mot barne- og ungdomskriminalitet lenge vært et stort satsingsområde. I et samarbeid mellom ungdommen selv, hjem, skole, politi, kriminalomsorg, hjelpeapparat og nærmiljø, skal ungdommene bli møtt med konstruktive tiltak. Konkrete løsninger og forpliktende samarbeid mellom ulike fagområder og forvaltningsnivåer vil bidra til å sikre samfunnets forpliktelser overfor mindreårige lovbyggere. Ansvarliggjøring av unge lovbyggere er et viktig grunnlag for rehabilitering og endring av en påbegynt kriminell karriere. Oppfølging og rehabilitering stiller krav til ungdommen selv, foresatte, lokalsamfunnet, samt retts- og hjelpeapparatet som må legge til rette for at skadene av et lovbrudd kan rettes opp. For unge lovbyggere er opptrapping av gode, alternative eller supplerende tiltak nødvendig for å redusere bruk av fengsel.

Kildeliste

Bok

Dalland, O. (2007) *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Ericsson, K. (2005). *Forsømte eller forbryterske?: barnevern og kriminalitetskontroll i etterkrigstida*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Falck, S.(2006). *Mellom straff og behandling: Tvangsplassering av ungdom med alvorlige adferdsvansker*. Oslo: Kommuneforlaget.

Hauge, R. (1996). *Straffens begrunnelser*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Korsnes, O. Andersen, H. Brante, T. (2004). *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget

Mathiesen, T.(2007). *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax Forlag AS.

Forskningsrapport:

Kvello, Ø. Wendelborg, C. (2009). Prosessevaluering av det treårige prosjektet: Oppfølgingsteam for unge lovbyggere. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.

Dagsavis:

Zaman, K. (2004,5. Desember) 15-åring i fengsel - Brudd på FNs barnekonvensjon, ifølge advokat. Verdens Gang. Hentet 10. Januar 2011, fra:<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=257360>

Moss Dagblad (2007,12. November) 15-åring dømt til fem års fengsel . Hentet 10. Januar 2011, fra: <http://www.moss-dagblad.no/krim/article3121327.ece>

Vikås, M. (2010,7.Oktober) Her er barnevernsbanden som herjer Sørlandet. Verdens Gang. Hentet 10. Januar 2011, fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10017151>

Pressemelding

Justis og Politidepartementet (2008) Pressemelding om barn og straff.

Pressemelding nr.109- 2008. Hentet 20 februar 2011 fra

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/pressepenter/pressemeldinger/2008/barn-og-straff.html?id=532664>

Nettsted – elektronisk artikkel

Hanssen, N. (2008) Bjørgvin kan bli barnefengsel. Hentet 01. Mars 2011 fra Frifagbevegelsen

http://www.frifagbevegelse.no/aktuell/aktuell_nff/article3751741.ece

Ostling, K. (2009) Barn bak lås og slå. Hentet 06. Mars 2011 fra Fellesorganisasjonen

<http://www.fo.no/aktuelt/barn-bak-laas-og-slaa-article2298-6.html>

Barne og familieetaten. Multifunksjonell behandling i institusjon og nærmiljø. Hentet

18 Februar 2011 fra [http://www.barne-og-](http://www.barne-og-familieetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/barne-)

[familieetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/barne-](http://www.barne-og-familieetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/barne-)

[%20og%20familieetaten%20\(BFE\)/Intranett%20\(BFE\)/Dokumenter/MultifunC.pdf](http://www.barne-og-familieetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/barne-%20og%20familieetaten%20(BFE)/Intranett%20(BFE)/Dokumenter/MultifunC.pdf)

Nettside uten forfatter i tilknytning til nettsted:

Committee on the Rights of the Child:

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.NOR.CO.4.pdf>

Barneombudet (2010, 18. juni) Barn i politiarrest. Hentet 16 februar 2011, fra barneombudet

<http://www.barneombudet.no/temasider/kriminalitet/arkiv/blank/>

Barneombudet (2010, 28. juli) Bekymring for barn på glattcelle. Hentet 16 februar 2011, fra barneombudet

<http://www.barneombudet.no/temasider/kriminalitet/arkiv/bekymring/>

Lover:

Straffeloven (1902). Alminderlig borgelig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10

Straffeprosessloven (1981) Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr.25

Barnevernloven (1992) Lov om barneverntjenester 17. juli 1992 nr.100

Straffegjennomføringsloven (2001) Lov om gjennomføring av straff mv av 18. mai 2001 nr.21

Stortingsmeldinger:

Justis og politidepartementet (1998) Om kriminalomsorgen 1997-98. St.meld.nr.27 (1997-1998) Oslo: Justis- og politidepartementet.

Justis og Politidepartementet (2006). Alternative straffereaksjonar for unge lovbyrtarar 2005- 2006. St.meld. nr 20 (2005-2006). Oslo: Justis og Politidepartementet.

Justis og Politidepartementet (2008). Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn 2007-2008. St.meld. nr 37 (2007-2008). Oslo: Justis og Politidepartementet.

Norges offentlige utredninger (NOU)

Justis og Politidepartementet (1980). *Varetektsfengsling*. NOU 1980:28 Oslo: Justis og Politidepartementet

Sosialdepartementet (1985). *Tiltak for ungdom med atferdsvansker*. NOU 1985:3. Oslo Sosialdepartementet.

Justis og Politidepartementet (1993) Lovgivning om menneskerettigheter. NOU 1993:18. Oslo: Justis og Politidepartementet.

Justis og Politidepartementet (2008). *Barn og straff*. NOU 2008:15. Oslo: Departementenes servicesenter informasjonsforvaltning

Barne- og Likestillingsdepartementet (2009) Kompetanseutvikling i barnevernet.
NOU 2009:8 Oslo: Barne- og Likestillingsdepartementet

Konvensjoner:

Barne- og familiedepartementet (1991) *FNs konvensjon om barns rettigheter*.

Handlingsplaner:

Justis og Politidepartementet (2005) *Sammen mot barne- og ungdomskriminalitet*.
Oslo: Justis og Politidepartementet.

Proposisjoner:

Barne- og familiedepartementet (1991) *Om Lov om barneverntjenester*
(*barnevernloven*) Ot.prp.nr. 44. Oslo: Barne- og familiedepartementet

Innstillinger:

Justiskomiteen (2004) Innstilling til Odelstinget fra justiskomiteen om lov og straff
(straffeloven). Innst. O. nr. 27 (2004-2005). Oslo: Justiskomiteen